

CENTRUM FÖR GENUSVETENSKAP
vid Lunds universitet

Feministisk Rättsteori och Disciplinerande Mekanismer

En genealogisk analys av lagstifningars disciplinerande verkan samt vikten av feministisk rättsteori

Gabriella Johansson

GNVK02 Kandidatkurs

Kandidatuppsats i Genusvetenskap
15 högskolepoäng

Handledare: Rebecca Selberg

Termin: VT 2016

Abstract

This paper aims to discuss and underline the importance of critical feminist legal theory. Using an example of sterilisation politics, my aim is to show how jurisprudence claiming to be neutral instead tends to reflect and recreate the social system in which context it is founded. Thus resulting in unjust operation for underprivileged social groups. I use sterilisation politics and jurisprudence in Sweden and America as an example to show how legislation founded in the context of a patriarchal white supremacist society, will reflect patriarchal and racist norms that serve to maintain this system and further reinforce the position of underprivileged groups. Further, I aim to discuss how law, through means of legislation that reinforce patriarchal norms, tends to function as a disciplinary mechanism in favour of patriarchy.

Sammanfattning

Den här uppsatsen ämnar belysa relevansen av feministisk kritik mot rättsväsendet. Med utgångspunkt i tidigare forskning och exemplet steriliseringspolitik och steriliseringslagstiftningar vill jag visa hur lagstiftningar reflekterar och återskapar normer tillhörande det samhällssystem inom vilken kontext de är stadgade i. Vidare vill jag visa att det är dessa normer och rådande system som lagstiftningar kommer att återskapas om det inte tas hänsyn till rådande samhälleliga ojämlikheter. För att exemplifiera har jag valt att använda mig av steriliseringspolitik och steriliseringslagstiftningar i Sverige och i USA, med syfte att visa hur feministiska analyser kan synliggöra och utmana de samhällssystem som reflekteras och upprätthålls via rättssystemet.

Nyckelord: feministisk rättsteori, steriliseringspolitik, steriliseringslagstiftningar

Key words: feminist legal theory, sterilisation politics, sterilisation legislation

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Steriliseringspolitikens historia: en överblick	7
1.3.1 Steriliseringspolitik i Sverige	8
1.3.2 Steriliseringspolitik i USA	9
2. Forskningsfältet	10
3. Teoretiska ramverk	12
3.1 Feminism & the Power of Law	12
3.2 Disciplinerande mekanismer	13
3.3 Intersektionalitet	14
3.4 Respektabilitet	16
4. Metod	17
4.1 Etiska överväganden	19
5. Material	21
5.1 Avgränsningar	23
6. Analys	24
6.1 Moderskap och kvinnlighet	25
6.2 Den essentiella sanningen	28
6.3 Vikten av en intersektionell analys	30
7. Avslutande diskussion och slutsatser	34
8. Käll- och litteraturförteckning	36

1. Inledning

1.1 Bakgrund

”The lesson some of us have learned from the results of the past several decades of equality feminism, however, is that a theory of difference is necessary in order to do more than merely open the doors to institutions designed with men in mind. Arguing for a theory of difference questions the presumed neutrality of institutions, calling into question their legitimacy because they are reflective of primarily male experiences and concerns” (Fineman 1992:2).

Citatet ovan är taget ur Martha Fineman’s text *Feminist Theory in Law: The Difference it Makes*. I texten kritiserar Fineman den tendens som hon menar rättslig feministisk teori tidigare uppvisat, där den dominerande strategin för att uppnå jämlikhet mellan könen har varit att inte göra någon skillnad på hur män och kvinnor behandlas i rätten. Problemet med denna ”sameness treatment” är enligt Fineman att den osynliggör kvinnors sociala position som kvinnor¹, med tillhörande situationer som kvinnor är utsatta för i högre utsträckning än män. Rättsystemet är uppbyggt utefter mäns verkligheter och erfarenheter, och kan därför inte representera kvinnor fullt ut. För att kvinnor rättsligt ska behandlas jämlikt med män, krävs därför särbehandling som tar kvinnors verkligheter i beaktning (Fineman 1992:2).

Feministisk kritik av rättsväsendet, i linje med den kritik Fineman lägger fram, har visat att ett neutralt bemötande av människor oavsett social tillhörighet ökar ojämlikheten mellan sociala grupper. Den feministiska kritik som framlagts kretsar

¹ I Finemans text saknas ett intersektionellt perspektiv. Mer om intersektionalitet i stycket om Kimberlé Crenshaws teorier.

kring att lagar så som de har sett ut och ser ut idag, är stiftade i en patriarkal kultur, vilket innebär att den representerar manliga intressen och behov, men att den misslyckas med att representera intressen och behov som i större utsträckning rör kvinnor. Den här uppsatsen fokuserar på feministisk kritik av rättsväsendet. Mitt syfte är att visa styrkorna i och nödvändigheten av en sådan kritik, och att diskutera huruvida rättsväsendet som det har sett ut och som det ser ut idag reflekterar vit maskulin makt. Vidare vill jag visa exempel på hur lagstiftningar förutom att ha en direkt laglig verkan, kan ha en indirekt disciplinerande verkan som i sin tur bidrar till återskapandet och upprätthållanden av ett maktsystem (i detta fall ett maktsystem som privilegerar vit maskulinitet). Med hjälp av Carol Smart och Kimberlé Crenshaw, som är framstående teoretiker inom feministisk laglig teori, vill jag med exemplet steriliseringslagstiftningar och steriliseringspolitik visa hur lagar som stiftats utan inverkan av feministisk kritik, och som i teorin ska behandla alla människor jämlikt, tenderar att reflektera och återskapa ett rasistiskt och sexistiskt samhälle.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att visa på nödvändigheten av feministisk kritik av rättssystem och lagstiftningar. Jag vill visa hur lagen har en förmåga att reflektera och återskapa patriarkala genusordningar och rasistiska mönster, samt hur lagstiftningar tenderar att göra detta genom att fungera som en disciplinerande mekanism som indoktrinerar samhället och dess invånare med sexistiska och rasistiska normer.

Mina frågeställningar är således:

- * Vilka normer går att utläsa i dokument rörande tvångssteriliseringar i Sverige och USA?

- * Finns det tecken på att steriliseringslagstiftningar har haft och/eller fortfarande har en disciplinerande verkan vad gäller genus- och sexualitetsrelationer ?

* På vilket sätt bidrar feministiska teorier kring lagstiftning till en förståelse och en kritik av rättsorganets maktposition i samhället?

1.3 Steriliseringspolitikens historia: en överblick

För att kunna använda mig av steriliseringspolitik som ett exempel på de konsekvenser som kan uppstå då ett rättssystem opererar okritiserat, kommer jag först att ge en inledande översikt av steriliseringspolitikens historia. Steriliseringspolitik har tagit varierande uttryck i olika delar av världen, den har opererat på skiftande vis och den har haft skiftande bakomliggande motiveringar. Steriliseringspolitiken uppstod som ett resultat av rashygieniska (även kallade eugeniska) teorier, som började florera bland forskare över hela världen från cirka slutet av 1800-talet. Inspirerade av Darwins evolutionsteorier började det under denna tidsperiod forskas allt mer kring mekanismer och mönster rörande mänskliga, animaliska och växtliga arvmönster. Ny forskning inom den biologiska vetenskapen lade grunden för det som skulle bli eugeniska och rasbiologiska teorier, och eugenik växte således fram som ett sätt för människan att styra den så kallade ”naturliga selektionen”. I linje med Darwins teorier trodde många forskare att de arter mest lämpliga för överlevnad var de som automatiskt skulle överleva, och resten skulle komma att sållas bort naturligt. Eugenik ansågs vara ett sätt att manipulera detta naturliga urval, så att människor skulle kunna återta denna makt från naturen, och på så sätt ha större inflytande över processen och samtidigt göra den mer effektiv (Bashford & Levine 2010:4).

1.3.1 Steriliseringspolitik i Sverige

I Sverige stiftades under loppet av 1900-talet tre olika steriliseringslagar. Den första stiftades år 1934, och tillät sterilisering utan samtycke om personen det gällde ansågs sakna förmåga att förstå steriliseringens innebörd, något som då kallades rättsinkapacitet. För att steriliseras var en människa tvungen att uppfylla en av tre indikationer: eugeniska (ras/arvshygieniska), sociala, eller medicinska. Den eugeniska indikationen innebar att sterilisering kunde ske om det kunde antas att en person genom arvsanlag kunde överföra sinnessjukdom, "sinnesslöhet", svårartad sjukdom eller liknande. Den sociala indikationen innebar att en människa kunde steriliseras om denne "uppenbart var olämplig att handha vårdnaden om ett barn". Detta kunde vara grundat i sinnessjukdom, sinnesslöhet, "rubbnig av själsverksamheten" eller på grund av "asocialt levnadssätt". Den medicinska indikationen kunde bara appliceras på kvinnor, och innebar att om en kvinna led av sjukdom, "kroppsfel" eller "svaghet"², kunde hon steriliseras för att förebygga graviditeter som skulle kunna innebära allvarlig fara för hennes liv eller hälsa (SOU 2000:20, 30). Den andra steriliseringslagen stiftades år 1941 och byggde i princip på frivillighet, men även här kunde de så kallade rättsinkapabla steriliseras utan samtycke. Den tredje steriliseringslagstiftningen i Sverige stiftades år 1976, och enligt den lagen får sterilisering endast utföras på egen begäran av medborgare som är 25 år eller äldre, eller med tillstånd från myndighet om personen är yngre (Ibid: 15).

Under perioden 1935 - 1975 steriliserades nära 63 000 människor i Sverige. I början och mitten av tidsperioden då lagarna gällde utgjorde kvinnor 93 % av alla steriliserade medborgare, och mot slutet var andelen kvinnor 99 % (SOU 2000:20, 16). Innan den andra steriliseringslagen trädde i kraft utgjorde de operationer som utfördes på män cirka en tredjedel, men efter 1941 års lag sjönk den siffran markant, och enbart ett par procent av steriliseringarna utfördes på män.

² Oklart vad just "kroppsfel" eller "svaghet" stod för.

1.3.2 Steriliseringspolitik i USA

Tankar kring eugenik och rashygien började flöda i USA under början av 1900-talet. Med syfte att ”förbättra” den amerikanska folkstammen och hålla den fri från så kallade ”oönskade kvaliteter” hos medborgarna stadgades under 1900-talet ett antal lagar, bland annat steriliseringslagar, segregationslagar och lagar rörande äktenskapsbegränsning (Black 2003:1). Den rasbiologiska rörelsen i USA sägs också ha sitt ursprung i tankar om befolkningskontroll. Man fruktade överbefolkning, med konsekvenser som bland annat svält och en ökad fattigdom, och ansåg därför att befolkningen behövde begränsas och styras (DePaul 1979:737). Steriliseringar genomfördes i hela landet, men statistik visar att Kalifornien var ansett ett epicenter för den amerikanska eugenikrörelsen. Förutom det övervägande antal tvångssteriliseringar som utfördes här, kan stora delar av den amerikanska forskningen inom ämnet spåras hit. Över hela landet tvångssteriliserades cirka 60.000 människor, och under tidsperioden innan andra världskriget utfördes cirka hälften av dessa steriliseringar i Kalifornien. Efter denna period stod delstaten för cirka en tredjedel av landets alla steriliseringar.

Generellt kan sägas att det oftast inte fanns någon tydlig formula eller bild av hur en ”sinnessvag” människa eller en människa som ansågs opassande för samhället och för reproduktion såg ut; detta var mycket subjektivt och avgjordes ofta på lösa grunder. Den eugeniska rörelsen favoriserade den så kallade ariska rasen; med andra ord blonda och blåögda människor, med så kallat typiska nordiska drag. Detta var den grupp människor som eugenikforskarna ansåg vara lämpliga att föra det mänskliga släktet vidare. Detta resulterade i att de som blev utsatta för tvångssteriliseringar var människor av all annan härkomst än just den ariska. Genom sterilisering och segregation ville forskarna utplåna den reproduktiva förmågan hos de som ansågs vara olämpliga medborgare (Black 2003:2).

Forskning visar att antalet steriliseringar i USA ökade radikalt under 1970-talet. Men denna tidsperiod var också en era av ökande politiska och kulturella protester, där socialt underprivilegerade grupper organiserade sig och började protestera mot sociala orättvisor i allt större utsträckning. I samband med denna protestvåg stämde år 1978 10 amerikanska kvinnor med mexikansk bakgrund Los Angeles

County Hospital för att ha utfört tvångssteriliseringar på dem, i det uppmärksammande rättsfallet *Madrigal v. Quilligan*. Kvinnorna var bara en bråkdel av alla de kvinnor med latinamerikansk bakgrund som blivit steriliserade på samma sjukhus. Steriliseringarna utfördes i samband med att kvinnor kom till sjukhuset för att föda barn, och oftast precis innan eller efter förlossningen. Vissa kvinnor gav sitt godkännande till steriliseringarna men under stort påtryck eller tvångsmässiga omständigheter, och vissa gav inte sitt godkännande över huvud taget, utan blev steriliserade utan vetenskap om att ingreppet utfördes, ofta i samband med kejsarsnitt då de var nedsövda (Espino 2000:72).

2. Forskningsfältet

Feministisk rättsteori är en vetenskap som grundas i antagandet att juridiken historiskt sett har haft en avgörande roll i kvinnors underordning, och som diskuterar, kritiserar och utmanar detta antagande (Fineman 2005:14). Första vågens feministiska rättsteori började utvecklas under tidigt 1960-tal, i samband med utvecklingen av och den ökande populariteten hos liberalfeministiska tankegångar. Dessa teorier växte fram ur samma principer som inspirerade suffragett-rörelsen, som innebar att kvinnor skulle ha samma rättigheter som män (Levit, Verchick & Minow 2016:12). I samband med andra vågens feminism började intresset för feministisk forskning inom den juridiska vetenskapen växa allt mer, och sedan cirka 1980-talet har fältet för *feminism and legal theory* vuxit sig allt större, detta framför allt i USA. En av de mest framstående forskarna inom ämnet är juridikprofessorn Martha A. Fineman. Fineman startade år 1984 på The University of Wisconsin Law School projektet *The Feminism and Legal Project (FLT)*, som är ett forum för interdisciplinär feministisk rättsforskning. År 1985 hölls det första seminariet inom ämnet, som sedan ledde till publiceringen av antologin *At the Boundaries of Law: Feminism and Legal Theory*. Detta var den första antologin inom feminist legal theory att bli publicerad i USA. Sedan dess har ämnet fortsatt att utforskas och utvecklats åt flera olika håll. Fineman menar att feminism, precis som ekonomi och i viss utsträckning även psykologi, har haft en synlig och direkt påverkan av rättsystemet över de senaste decennierna. Denna

effekt är tydlig inte bara i akademisk och rättslig forskning, utan även i rättsliga doktriner. Rättsliga institutioner har till viss del förändrats på grund av feministiska insikter och feministiska argument (Fineman 2005: 13-15). Detta, tror Fineman, beror mycket på att antalet juridikstudierande kvinnor har ökat radikalt sedan början av 1970-talet. Därmed har även intresset för inkluderingen av en feministisk analys i det rättsliga rummet ökat.

Fokus för feministiskt rättsliga forskare har varierat över tid. En tydlig uppdelning i attityden hos feministiska rättsforskare har varit, och är fortfarande, könsskillnader. Vad innebär ojämlikhet mellan könen, och hur bör den behandlas och talas om för att motarbetas på ett så effektivt sätt som möjligt?³ Den större delen av forskare tillhörande det tidiga forskningsfältet utgår från en diskrimineringsmodell, där målet är att utradera ojämlik behandling och att stifta lagar som resulterar i att kvinnor erbjuds samma möjligheter som män. Denna gruppen forskare ville ta avstånd från ett alltför stort fokus på skillnader mellan män och kvinnor, och ville istället lägga fokus på kvinnors likheter med män. Man ville utgå från inställningen att kvinnor och män ska behandlas exakt likadant, och att det är på dessa grunder som ett jämlikt samhälle kommer kunna byggas. Inom dessa ramar fanns en kritik gentemot alla typer av särbehandlande, även positivt särbehandlade till kvinnors fördel, då den allmänna teorin var att alla typer av särbehandling förstärker kvinnors underordning (Ibid:16). Den andra dominerande gruppen forskare ville snarare bekämpa kvinnors underordning genom att fokusera på skillnader i behandlingen av män och kvinnor. Dessa forskare menade att könsförtryck inte enbart uppstod genom exkludering och diskriminerande behandling inom existerande sociala strukturer, utan ville peka på hur praktiker som framhålls som neutrala också tenderar att generera ojämlikheter. Detta beror på att kvinnors och mäns sociala omständigheter och verkligheter skiljer sig markant, och därför krävs olika behandling för att uppnå jämlikhet (Ibid:17).

³ Jag utgår här ifrån en diskussion där könskategorierna är begränsade till enbart män och kvinnor, men detta är enbart en återgivning av Finemans diskussion. Jag är medveten om uppdelningens begränsningar.

Feministisk rättsteori fortsätter att växa som vetenskap. I år släpptes en ny utgåva av boken *Feminist Legal Theory: A Primer* (vars första utgåva publicerades år 2006), vilken är en grundläggande samling texter rörande feminist legal theory. Boken riktar sig till läsare som inte har så stora förkunskaper inom ämnet, och erbjuder en bred introduktion till de olika aspekterna av feministisk rättsteori och feministiska rättsmetoder. Enligt bokens inledande kapitel finns det många variationer av feministisk rättsteori, men de har alla två gemensamma nämnare: först en observation, där det observerats att samhällen världen över är grundad i en manlig kontext. Den andra nämnaren är en strävan efter politisk, social och ekonomisk jämlikhet mellan könen. Det som skiljer teorierna åt är till största del hur jämlikhet ska uppnås (Levit, Verchick & Minow 2016:12).

Forskningsfältet för feministisk rättsteori är ett fält som vuxit sig allt större sedan det började uppmärksammas i början av 1960-talet, men under mina efterforskningar har jag inte lyckats hitta någon forskning som fokuserat på steriliseringslagstiftning och steriliseringspolicy. De exempel som ofta används i det material jag lyckats hitta, är oftare inriktade på policy och lagstiftningar rörande diskriminering, sexuella trakasserier, och sexuellt våld, för att nämna några.

3. Teoretiska ramverk

3.1 Feminism & The Power of Law

Denna uppsats har delvis sin grund i teorier framlagda av sociologen Carol Smart, så som de presenteras i hennes bok *Feminism and the Power of Law*. Smarts huvudargument är att rättsväsendet besitter en särskild typ av makt som har möjligheten att kontrollera och diskvalificera andra vetenskaper och sociala realiteter, och på grund av detta har rättsväsendet haft möjlighet att skapa ett slags sanningsmonopol som sällan kritiseras. Förutom detta undersöker Smart även hur lagstiftningar och rättsväsendet använder sig av nämnda maktposition för att indoktrinera sina definitioner av händelser i människors vardagsliv, vilket också detta bidrar till rättsväsendets makt och överordning. Som ett exempel använder

sig Smart av hur våldtäkter blir porträtterade i rätten, och hur detta i sin tur har en påverkan av hur kvinnor definierar vad en våldtäkt är och vad den inte är. På så vis har rättsväsendet utnyttjat sin maktposition och tagit sig rätten att definiera sanningen kring våldtäktens vara och icke vara (Smart 1989:4).

I boken argumenterar Smart med tanken som fördes fram i samband med andra vågens feminism, som menar att det inte fungerar att bara addera kvinnor till existerande kunskapsramverk där de tidigare blivit utelämnade, då kvinnors erfarenheter och situationer skiljer sig såpass mycket från mäns erfarenheter (Smart 1989:1). Denna kritik har även lagts fram i samband med intersektionalitetsteorier, som menar att samma sak gäller för rasifierade kvinnor; deras erfarenheter som rasifierade kan inte enbart appliceras till feministiska ramverk, utan måste förstås som unika erfarenheter, som sedan kan bidra till en ny förståelse av våra sociala omgivningar och maktstrukturer⁴. Dessa två exempel visar på en skiftning av fokus: istället för att fokusera på hur vita kvinnor och rasifierade kvinnor och män blir behandlade ojämnt i samhället, har fokus istället lagts på de som är privilegierade nog att definiera och forma det som anses vara sant, för att istället få dem att inse sina egna positioner och anta en medvetenhet om dessa (Smart 1989:2). Vidare menar Smart att det krävs en ökad medvetenhet och en större debatt om rättssystemets manliga styre, och hur djupt rotat dess motstånd mot kvinnor och feministiska intressen är. Därför är det av stor vikt att kritiskt granska lagsystemet och rättsväsendet från en feministisk ståndpunkt, för att kunna utmana och genomskåda dessa som kraftfulla uttryck för manlig makt (Ibid:2).

3.2 Disciplinerande mekanismer

För att kunna analysera huruvida mitt material tyder på att steriliseringslagstiftningar i realiteten haft en disciplinerande verkan som påverkat människors samlevnadsrelationer och samhällets genusordningar till förmån för upprätthållandet av ett vitt patriarkalt system, har jag använt mig av Michel

⁴ Mer om intersektionalitet i stycket om Kimberlé Crenshaws teorier

Foucaults teorier rörande disciplinerande mekanismer. Foucault menar att det är av större vikt att studera makt utanför lagliga institutioner än det är att studera den inuti dem, för att den rättsliga diskursens makt håller på att försvinna. Carol Smart menar att det visserligen är sant att det blir alltmer viktigt att studera och kritisera icke-juridiska makthavande organ, så som exempelvis psykiatri eller sjukhusväsendet, men detta behöver inte nödvändigtvis betyda att det juridiska väsendet tappar sin makt. Juridiken fortsätter att sätta upp stora hinder för feministiska intressen, och därför bör fokus på övriga disciplinära mekanismer i samhället inte bidra till en allmän uppfattning att rättsväsendet är en mindre betydande arena för maktstrukturer (Smart 1989:6).

I sina tidigare verk har Foucault utforskat det som han kallat "the mechanism of discipline". Detta koncept innebär att istället för att se makt som en vara som vissa människor äger, ligger maktbegreppet snarare i det som kallas det disciplinära samhället. Via olika sorters vetenskaper, så som läkevetenskap, kriminologi, pedagogik och epidemiologi, skapas nya arenor där makt via övervakning och disciplin kan växa fram. Detta innebär att det inte längre är så enkelt att en människa blir straffad på grund av att den gör något kriminellt och sedan när straffet är avverkat är det hela avklarat, utan den kriminelle blir även utsatt för noggrann övervakning och disciplinering med syfte att göra denne "normal" så att den passar in i rådande samhällssystem. Den disciplinerande processen som exempelvis en fånge blir utsatt för i fängelset indoktrinerar i dennes psyke, och därmed kommer den att fortsätta uppföra sig utanför fängelset så som den gjorde inom fängelseinstitutionens murar. Därav har fängelsets disciplinerande makt expanderat till att fungera som en disciplinerande mekanism, med verkan även utanför sin direkta arena. Denna process, menar Foucault, går att applicera på alla aspekter av det sociala livet. Detta är vad som menas när vi talar om Foucault och den disciplinära mekanismen (Ibid:7).

3.3 Intersektionalitet

Flertalet teoretiker som har blivit vida hyllade inom det feminist-juridiska fältet har även fått mottaga kritik för att sakna ett intersektionellt perspektiv. Dessa teoretiker tenderar att tala om kvinnors erfarenheter som kvinnor, vilket felaktigt

föreslår att det finns en gemensam upplevelse för alla kvinnor. Detta osynliggör det förtryck som kvinnor tillhörande andra socialt förtryckta grupper upplever, och missar därmed problematiken som uppstår då multipla förtryck intersektionerar. För att inkludera ett intersektionellt perspektiv i min analys har jag därför använt mig av Kimberlé Crenshaws teorier, så som de är beskriva i hennes text *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Crenshaw var en av de första teoretikerna att introducera begreppet intersektionalitet, som sammanfattningsvis handlar om att ta hänsyn till hur ett visst förtryck (exemplvis kvinnoförtryck) aldrig ser likadant ut för alla som tillhör gruppen ”kvinna”, utan varierar beroende på vilka övriga socialt förtryckta grupper en människa kan tänkas tillhöra. Crenshaw menar att hittills har ras och kön behandlats som två ömsesidigt uteslutande kategorier, och att detta ramverk syns tydligt i och har stor påverkan på antidiskrimineringslagstiftningar. Genom att behandla underordning enbart utifrån en typ av förtryck, osynliggör man de människor vars erfarenheter grundas i tillhörighet till multipla förtryckta grupper. Det blir de som inom sina grupper är mest privilegierade som får all uppmärksamhet; i fall som berör förtryck grundat i ras och etnicitet är det oftast de inom denna grupp som besitter köns- och klassprivilegium som prioriteras och som tillåts definiera en slags kollektiv erfarenhet för alla tillhörande samma grupp. I fall som berör könsrelaterat förtryck, är det oftast de kvinnor som besitter ras- och klassprivilegium som uppmärksammas. Fokuset på de mest privilegierade gruppmedlemmarna uttraderar de övriga medlemmarnas erfarenheter och verkligheter. Att fokusera på de mest privilegierade gruppmedlemmarna riskerar att bidra till en förvrängd analys av rasism och sexism, då detta grundar sig i erfarenheter som enbart representerar en del av ett fenomen som i själva verket är mycket mer komplext än så (Crenshaw 1989:24). För att exemplifiera utgår Crenshaw från texten ”*All the Women are White, All the Blacks are Men, but Some of Us are Brave*” (Hull, Scott & Smith 1993). Denna titel ringar in intersektionalitetens poäng: i analyser rörande könsförtryck är alla kvinnor vita, i analyser rörande rasistiskt förtryck är alla svarta män, och när fokus ligger på de som är mest privilegierade i en förtryck grupp osynliggörs de som blir förtryckta från båda håll, i det här exemplet svarta kvinnor (Crenshaw 1989:23). Exemplet

med svarta kvinnor är ett exempel som Crenshaw använder sig av i texten för att tydliggöra intersektionalitetens dilemma, men en fullständig intersektionell analys inbegriper även alla andra underprivilegerade grupper i samhället där en människa kan tillhöra flera på en gång, och där resultatet blir en mängd olika typer av förtryck och olika erfarenheter som måste behandlas och bekämpas på olika sätt. Intersektionalitetsbegreppet är med andra ord applicerbart på alla förtryckta grupper, och bör användas på detta sätt för att vara så effektivt som möjligt.

3.4 Respektabilitet

Enligt teoretikern Beverley Skeggs är strävan efter det som kallas respektabilitet ett av de mest utmärkande tecknen på klasstillhörighet, men däri ingår också omdömen som har med bland annat kön, ras och sexualitet att göra. Enligt Skeggs är respektabiliteten en kraftfull mekanism för att göra vissa grupper till ”de andra”, och på så vis upprätthålla en social hierarki. Under analysarbetet av mitt material har jag funnit strävan efter respektabilitet som ett återkommande ämne, och där har Skeggs teorier kommit väl till pass. Beverley Skeggs forskning om respektabilitet talar mycket om det som kallas identifikations- och differentieringsprocesser, som kort förklarar innebär den process där subjekt och objekt skiljs åt via jämförelse av varierande markörer. För att någon ska anses vara respektabel krävs att denna uppfyller eller uppvisar de rätta tecknen på respektabilitet. Att inte anses vara respektabel innebär att ha lågt socialt värde och svag legitimitet. Respektabiliteten inbegriper även moralisk auktoritet, som innebär att de som anses vara respektabla anses också kapabla att leva ett moraliskt liv efter moraliska principer, medan de som inte är respektabla anses tvärtemot behöva kontrolleras, då de inte har samma moralkapacitet som de respektabla har (Skeggs 1999:12). En grupp människor kan identifiera sig och känna igen sig genom en kontrastverkan som fungerar genom att skapa och sprida föreställningar av olika ”andra” (Ibid:14). Skeggs studie tar sitt avstamp i klassbegreppet, men hennes teoretiska ramverk går att applicera på andra marginaliserade grupper också. Skeggs refererar till Finch då hon beskriver hur kvinnor i differentieringsprocessen rörande klass på slutet av artonhundratalet blev placerade i den diskursiva konstruktionens medelpunkt, eftersom det var kvinnor

som observerades. Kvinnor observerades på det sätt att deras beteende tolkades i förhållande till deras roller som fruar och mödrar, och således var det beteenden kopplade till dessa roller som blev granskade. Kvinnorna blev bedömda på hur ansvarsfulla de var, hur de behärskade sin sexualitet, hur de tog hand om och uppfostrade sina barn, samt hur de skötte den allmänna övervakningen av arbetarklassmännen (Ibid:15). Arbetarklasskvinnornas respektabilitet blev med andra ord mätt utefter hur väl de kunde leva upp till en klassisk feminin roll, i egenskap av hustru och moder. Att uppvisa tendenser tillhörande den ”Andra”, den icke respektabla, kan ofta framkalla känslor av skam, samt känslor av förminskande och bristfällighet (Ibid:197). Vidare menar Skeggs att denna respektabla kvinnliga position fungerade som medelpunkt för en kärnfamiljskonstruktion som var ytterst viktig för vidmakthållandet av en imperialistisk nations idéer (Ibid:15). Familjekonstruktionen är alltså här en del av ett visst samhällssystem, som upprätthålls delvis genom att kvinnorna antar en viss position. Denna position anses åtråvärd då den kopplas samman med den eftersträvansvärda respektabiliteten.

Respektabilitet har också att göra med sexualitet, och i synnerhet sexuell återhållsamhet bland kvinnor. Skeggs skriver om hur det traditionellt sett bara varit vita borgerliga kvinnor som identifierats med en respektabel femininitet, medan svarta kvinnor och vita arbetarklasskvinnor har klassificerats som sexualitet (Ibid: 35). Här beskrivs ett motsatsförhållande mellan det respektabla som sammanlänkas med återhållsam eller icke existerande sexualitet, och det icke respektabla som är hypersexuellt. Sexualitet är inte respektabelt, i alla fall om den inte regleras.

4. Metod

Materialet har analyserats utifrån en foucauldiansk genealogisk metod, så som den är beskriven i Katharina Tollins avhandling *Sida vid Sida*. Metoden är poststrukturalistiskt orienterad, vilket innebär ett fokus på språkanvändning och en utgångspunkt att språket inte bara beskriver verkligheten, utan också bidrar till dess konstituerande. Själva språkanvändningen betraktas därmed som en fråga om

maktutövning i sig (Tollin 2011:18). Med Tollins ord kan en genealogisk metod beskrivas som att den är grundad i "... ett kritiskt perspektiv på en historieskrivning som utger sig för att återge historiska förlopp som ett uttryck för funktionalitet, människans natur eller en kausal, linjär och progressiv utveckling" (Ibid:19). Problemet med en sådan historieskrivning är att den döljer att historien alltid berättas utifrån *vissa* samtida politiska förgivettaganden och principer. Tid betraktas som en passiv kontext utan påverkan hos moderna politiska praktiker och sociala normer, och sådana historieskrivningar tenderar att aktivt dölja deras mindre ärofyllda tillkomst. En genealogisk undersökning syftar därför till att "... beskriva hur vissa aspekter av ett element härrör från och fortfarande delvis struktureras av komponenter i det förflutna" (Ibid:20). Michel Foucault menar att vissa maktförhållanden och politiska logiker legitimeras och naturliggörs när historien skrivs på ett visst sätt, när samtida historieskrivningar baseras på valda delar av ett historiskt förlopp, där vad som presenteras enbart bidrar till det som man för tillfället önskar synliggöra. Det är detta som en foucauldiansk genealogisk undersökning strävar efter att undersöka och kritisera (Ibid:21). Historisering som maktutövning är verksamt på många olika arenor. Judith Butler menar i *Gender Trouble* att konstitutionen av kön som binär kategori och legitimeringen av könsbaserade skillnader i samhället är baserad i en skapad illusion om en stabil bakomliggande kärna, en naturlig sanningsenlig skillnad mellan könen som placerats långt bak i tiden och som upprätthåller en idé om könsskillnader som naturliga och ursprungliga. Det naturliga och ursprungliga kritiseras inte, utan antas som en essentiell sanning. På så sätt används historisering som en maktutövning där ett binärt patriarkalt könssystem upprätthålls (Ibid:21). Foucault talar också om det som han kallar styrningstekniker eller styrningskonst (governmentalitet), där den huvudsakliga styrningen av medborgarna inte går genom institutioner så som myndigheter, staten eller fackföreningar, utan snarare genom självstyrande subjekt som själva kontrollerar sin underordning. Genom att operera via disciplinerande mekanismer kan centralstyrningen skötas av medborgarna själva, och i och med att den sköts via indoktrinerade handlingar och normer, är detta maktutövande svårt att upptäcka och blir därmed normaliserat (Ibid:27). Foucault menar också att det är viktigt att inte i första hand söka efter makt i form av repression, utan också

försöka hitta och kritisera de produktiva delarna av makten. Den makt som är förbjudande är tämligen lätt att se i samhället, men ur ett foucauldianskt perspektiv opererar även makten i det som gör livet njutbart, så som exempelvis kunskap och frihet. Denna makten är mer effektiv än den straffande makten som historiskt sett har präglat maktutövningen i västerländska samhällen, menar Foucault. Att makt kan operera på detta produktiva sätt kan tyckas paradoxalt, men Foucault menar att det hänger ihop med att vi oreflekterat ställer makt och frihet mot varandra som motsatser (Ibid: 26).

Mitt val av metod grundar sig i flertalet anledningar. Jag anser det genealogiska angreppssättet lämpligt då det lägger stor vikt vid att kritisera det som anses vara naturligt och normalt, samt det som anses vara rätt och riktigt enbart för att det alltid varit på ett visst sätt. Det är min utgångspunkt att rättsystem i olika delar av världen besitter en maktposition som sällan kritiseras, mycket på grund av att dessa system i alla tider har ansetts allvetande och något som bör respekteras utan att kritiseras av den ”vanliga” människan. På så vis har rättsystem ostört kunnat växa sig starkare och starkare, samtidigt som den ”vanliga” människans möjligheter att kritisera och protestera blivit allt mindre. Jag vill i denna uppsats peka på att när rättsystem och lagstiftningar vuxit fram utan påverkan av feministisk kritik (samt oftast utan påverkan av någon kritik över huvud taget), tenderar de att använda sin makt för att återskapa ojämlikhet och förtryck.

Ett genealogiskt metodval har också gett mig möjligheten att analysera hur människorna i mitt material talar om och förhåller sig till de konsekvenser som steriliseringspolitik- och lagstiftningar haft på dem som individer. Som senare kommer presenteras under analysdelen, speglas i delar av materialet en allmän känsla av respekt för rättsystemet och dess maktposition som ej bör eller går att kritiseras.

4.1 Etiska överväganden

Att forska om steriliseringspolitik och eugenik kräver vissa etiska överväganden, då det ur vissa aspekter kan vara känsliga ämnen. Som forskare är det alltid viktigt

att reflektera över och kritisera sin egen position, samt de eventuella konsekvenser och reella effekter ens forskning kan få. Just steriliseringspolitik och historier om tvångssteriliseringar kan för många (speciellt de med egna, personliga erfarenheter) beröra på ett djupt personligt plan eftersom det är ett ämne som, även om vi talar om det som ett systematiskt fenomen, haft stor inverkan på många människors liv. Under mitt arbete har jag övervägt flertalet gånger om min forskning kommer att bidra till att förstärka en offerposition för de människor som blivit utsatta för tvångssteriliseringar, en position som riskerar att ta ifrån dem deras subjektivitet och förpassa dem till passiva offer utan egen röst eller rätt att tala. Eftersom denna risken är påtaglig, vill jag understryka att detta inte varit min mening. Det har inte varit mitt syfte att representera eller tala för dessa människor på något sätt, eller påstå att jag genom mitt valda material kan tala för alla som blivit utsatta för sterilisering mot sin vilja. I min forskning har steriliseringspolitiken och de steriliserades situationer och berättelser enbart använts som ett exempel på hur lagstiftning kan fungera som en disciplinär mekanism, och vikten av feministisk kritik för att upphäva dess tendenser. Jag har valt steriliseringspolitik för att jag anser det vara en arena där rättsväsendets påverkan blir tydligare än inom många andra områden, just för att den rör normer kring föräldraskap och samlevnad som är områden där patriarkala normer och strukturer ofta blir väl synliga.

Gällande risken att förpassa de människor vars berättelser jag använder som exempel till en passiv offerroll, vill jag understryka att jag under arbetets gång ständigt haft denna risk i bakhuvudet och därför har jag arbetat för att utforma texten så att den inte bidrar till denna uppfattning. Det är svårt att göra forskning om sociala förtryck över huvud taget utan att ta denna risk, och jag tror att så länge man är medveten om risken och under sitt arbete ständigt reflekterar över den och redogör för den någonstans i sin forskning, så har man gjort vad man kan för att undvika skapandet och/eller återskapandet av en offerposition. Dessutom vill jag här hänvisa till debatten kring hur det starka, aktiva objektet ställs mot det passiva, svaga offret. Det finns en viss motsättning mellan offer och subjekt, en uppfattning om att en person som befinner sig i en offerposition också är ett svagt subjekt (Ekman 2010:23). Att vara ett offer, att någon eller något utsätter dig för

någonting, har blivit ett (negativt) karaktärsdrag snarare än något som sker för en människa. Offerstämpeln har blivit ett tecken på att en människa inte är stark eller handlingskraftig, och att detta beror på personens karaktär snarare än det förtryck den blivit utsatt för. Detta är problematiskt, då det osynliggör det som faktiskt gjort personen till ett offer, och istället bedömer människans karaktär istället för vad den blivit utsatt för. En människa kan vara stark och handlingskraftig och ändå vara ett offer, då offerpositionen inte är ett karaktärsdrag, utan något en människa hamnar i då hon blir utsatt för vissa handlingar. Det går inte att skylla på en människas karaktärsdrag då hon exempelvis blir utsatt för sexistiskt eller rasistiskt förtryck. Det är inte för att hon är ”svag” som detta sker. Det är på grund av ett starkt förtryckarsystem med tillhörande makthierarki som hon hamnar i en offerposition, och detta måste vi kunna tala om utan att bli beskyllda för att skapa och återskapa offerpositioner. Det är ojämlika maktförhållanden som skapar offer, inte debatten kring hur dessa maktförhållanden ska bekämpas. Jag vill påstå att de människor vars historier jag använt som analysmaterial i mitt exempel rörande tvångssteriliseringar och steriliseringspolitik är till viss del offer, för lagstiftningar och en politik som de inte har haft någon makt över, och som utsatt dem för fysiska ingrepp som de inte givit sitt (medvetna) godkännande till. De är offer, liksom de flesta människor som tillhör någon typ av underprivilegerad samhällsgrupp är offer; men detta betyder inte att de är passiva eller svaga människor. De är offer för ett system, men detta säger ingenting alls om deras karaktärsdrag.

5. Material

Uppsatsens analysdel utgår ifrån att applicera tidigare presenterade teorier på material rörande steriliseringspolitik i Sverige och USA. Materialet som får representera steriliseringspolitik i Sverige utgörs av en statlig offentlig utredning vid namn *Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975 (SOU 2000:20)*. Detta är en utredning som Sveriges regering beordrade under ett sammanträde den 4 september 1997, med syfte att “allsidigt belysa de politiska beslutsfattarnas, myndigheternas, forskarsamhällets och den medicinska professionens

ställningstagande och ansvar vad gäller tillkomsten och tillämpningen av den steriliseringslagstiftning som var i kraft i Sverige från 1930-talet fram till dess att nuvarande steriliseringslagen trädde i kraft år 1976” (SoU 2000:20, s. 1). Mitt analysmaterial består till större delen av utredningens femte bilaga, som innehåller 8 intervjuer med människor som blivit utsatta för steriliseringar under omständigheter som de själva anser vara tvångsbaserade. Jag har också använt mig av Gunnar Broberg och Mattias Tydén bok *Oönskade i folkhemmet - rashygien och sterilisering i Sverige*.

Gällande min analys av steriliseringspolitikens konsekvenser i USA har mitt grundläggande analysmaterial varit artiklar av professorn Alexandra Minna Stern, som är en framstående forskare inom eugenikens historia i USA, samt en artikel av Edwin Black, som också fokuserar på eugenikens historia. Jag har också använt mig av en antologi med fokus på aktivism hos latinamerikanska kvinnor, vid namn *Las Obreras: Chicana Politics of Work and Family*. För att inkludera ett intersektionellt perspektiv i min analys har jag valt att använda rättsfallet *Madrigal v. Quilligan*, för att exemplifiera hur steriliseringslagstiftningar inte bara försätter kvinnor i en utsatt position, utan hur situationen ser annorlunda ut för kvinnor som befinner sig in en intersektion av flera minoritetsgrupper.

Jag är medveten om att valet av mitt analysmaterial kan ha påverkat mitt resultat och att det går att argumentera för att materialet inte är tillräckligt representativt för att kunna uttala sig generellt om studiens syfte. Dock vill jag understryka att jag på grund av tids- och storleksmässiga begränsningar har varit tvungen att begränsa mitt material till denna volym, och jag vill också peka på att de exempel jag valt ut inte kan påstås representera en majoritet, utan de skall ses som exempel där vikten av feministisk rättslig kritik och teori blir tydlig.

5.1 Avgränsningar

Jag har varit tvungen att göra en del avgränsningar i mitt arbete. Det finns flertalet feministiska teoretiker som kritiserar det rättsliga organet på olika sätt, och i mitt urval av de tre teorier jag använt mig av, har jag utgått från ett par prioriteringar. Med tanke på mitt begränsade utrymme, både tidsmässigt och arbetets omfattning, ville jag bygga min analys på ett teoretiskt underlag som är så omfattande som möjligt. Carol Smart och Kimberlé Crenshaw är båda framstående teoretiker inom feministiskt rättslig forskning, vars teorier är omdiskuterade, intressanta, och går att applicera på flertalet exempel (så som steriliseringspolitik). Kimberlé Crenshaw inkluderades även på grund av hennes intersektionella perspektiv som jag anser är av fundamental vikt att inkludera.

Jag är också medveten om att jag, genom att välja att fokusera på hur ett rasistiskt och sexistiskt samhällssystem reflekteras och återskapas i lagstiftningar, tenderar att osynliggöra andra socialt underprivilegerade grupper och hur steriliseringslagstiftningar påverkar även dessa. Återigen måste jag här lägga fram tids- och storleksmässiga begränsningar som orsak. Hade jag haft en större tidsram och en storleksmässigt större uppsats att skriva, hade det varit högst angeläget att också inkludera hur steriliseringspolitik påverkar även andra minoritetsgrupper. Jag har valt att fokusera på hur steriliseringslagstiftningar påverkat människor under rasistiskt och/eller sexistiskt förtryck, då dessa två kategorier passar väl ihop med mina valda teorier, som fokuserar på underordning baserad på kön samt ras/ethnicitet. Liknande forskning med fokus på fler eller andra sociala grupper får jag därför hänvisa till övrig och eventuell framtida forskning.

6. Analys

Jag analyserar här hur steriliseringslagstiftningar har påverkat människor i Sverige och USA (med fokus på Kalifornien). Fokus för min analys är att urskilja tendenser som kan tala för att dessa lagstiftningar har fungerat som en disciplinär mekanism där normer tillhörande ett vitt patriarkalt samhällssystem reflekteras och upprätthålls. Ett uppvisande av sådana normer kan styrka att lagstiftningarnas påverkan har skiljt sig markant för olika samhällsgrupper, och i förlängningen styrka teorin om hur lagar stiftade inom en patriarkal samhällskontext också kommer att ha en verkan som stärker detta system istället för att motarbeta det och verka för ett jämlikt samhälle. Tecken på att dessa lagstiftningar bidrar till en ökad ojämlikhet och ett ökat förtryck av underprivilegerade grupper, visar på nödvändigheten och styrkan hos kritiska feministiska teorier rörande lagstiftning och rättsväsendet i stort. Jag har gjort en genealogisk analys av texter rörande fall av steriliseringar i Sverige och USA, och detta har jag gjort i dialog med Smarts, Crenshaws och Foucaults teorier. För att exemplifiera och visa på nödvändigheten hos dessa teorier har jag valt ut citat och stycken som tyder på att steriliseringslagstiftningar har haft en disciplinerande verkan. Jag diskuterar även vikten av ett intersektionellt perspektiv, genom att jämföra exemplen steriliseringar i Sverige och steriliseringar i USA, där det ena till största del rör kvinnor som besitter rasprivilegium (Sverige), och det andra exemplet till största del rör kvinnor tillhörande etniska minoritetsgrupper (USA). Genom att inkludera ett exempel som visar på vikten av ett intersektionellt perspektiv, vill jag peka på hur feministisk rättslig kritik måste vara intersektionell då den annars riskerar att enbart representera och arbeta för en viss grupp kvinnor (ras- och klassprivilegerade kvinnor), samtidigt som övriga grupper osynliggörs.

6.1 Moderskap och kvinnlighet

Som tidigare nämnt var fördelningen mellan antal kvinnor och antal män som steriliserades högst ojämn, vilket har flera potentiella orsaker. Under efterkrigstiden började man sterilisera allt fler kvinnor på grund av att de ansågs vara så kallade ”utsläpade mödrar” (med detta menades kvinnor som redan hade barn och som av olika anledningar inte ville få fler eller inte hade möjlighet att ta hand om fler barn, exempelvis på grund av fattigdom eller sjukdom), vilket höjde andelen steriliserade kvinnor. Under denna tidsperiod kom också den medicinska indikationen att bli dominerande, vilket var en indikation som enbart gällde för kvinnor då den användes när det ansågs att kvinnans liv eller hälsa var i fara vid fortskridande av graviditet och/eller förlossning (Broberg & Tydén 2005:98). Dessa orsaker räcker dock inte till att förklara varför hela 93 % av de som steriliserades i Sverige var kvinnor. Ingreppet var dessutom mycket enklare och mindre riskfyllt att genomföra på män, vilket i sig rimligen borde ha inneburit ett högre antal steriliserade män. Med 1941 års steriliseringslag utvidgades den sociala indikationen till att innefatta ”då någon på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsvärksamheten eller ock på grund av asocialt levnadssätt prövas vara för framtiden uppenbart olämplig att handhåva vårdnaden om barn” (Broberg & Tydén 2005:102). De sociala och medicinska indikationerna ökade efter den andra lagstiftningen, och steriliseringar utförda på eugenisk indikation minskade. Att andelen steriliserade kvinnor var så mycket högre än andelen steriliserade män, menar jag är ett konkret exempel på hur steriliseringslagstiftningarna, som är jämlika i teorin, har fått högst icke jämlika konsekvenser i praktiken just på grund av att de stiftats i en patriarkal kontext och utan sociala ojämlikheter i beaktning. Jag vill påstå att normerna för hur kvinnor och mödrar bör vara och bete sig i ett patriarkalt samhälle är långt fler än för män, och i exemplet steriliseringar tog detta sig uttryck genom att långt fler kvinnor än män ansågs olämpliga att ta hand om barn. Män blev, och blir fortfarande inte, utsatta för samma typ av granskning vad gäller lämplighet för föräldraskap.

Diskurser och normer kring moderskap är något jag tydligt kunnat utläsa i mitt material, med fokus på frigjord sexualitet som en motpol till en respektabel femininitet och det som anses vara lämpliga egenskaper för en moder. För att exemplifiera vill jag visa på ett fall där en sjuuttonårig flicka som blev steriliserad år 1960 beskrivs i en journal från Medicinalstyrelsen. Vid denna tidpunkt var inte längre den rasbiologiska karaktäristiken gångbar, och det var istället den moraliska indikationen som användes mest i motiveringarna.

”Hon demonstrerar vid samtal sin omdömeslöshet på många sätt. Berättar med stolthet att hon är raggarbrud och berättar även öppet och ohämmat bland sitt liv bland raggarna. Saknar fullst. etiskt-moraliska begrepp. Säger sig inte gilla raggarna helt, emedan de måste lyda raggarlagen. Troligen samlagar hon som raggarbrud i den utsträckning raggarlagen tillåter och man fordrar av henne. Verkar inte ha några som helst hämningar” (Broberg & Tydén 2005:128)

Flickan beskrivs som omdömeslös och som att hon saknar moral. Vidare beskrivs hon som promiskuös och som att hon ”aldrig kan tänkas bli i det psykiska skick att hon kan handa vårdnaden om ett barn” (Broberg & Tydén 2005:128). Vad vi kan utläsa här är en diskurs kring moderskap, sexualitet och respektabilitet. Flickans beskrivna leverne ses som en indikation till att hon skulle ha ett aktivt sexliv (vilket det i dokumentet inte framgår om hon har sagt själv, så jag tillåter mig själv att anta att detta är ett antagande från Medicinalstyrelsens sida), och detta i sin tur talar, i linje med Skeggs, emot att hon skulle kunna anses vara en respektabel kvinna. En kvinna som inte är respektabel kan heller inte anses vara en lämplig moder, enligt denna diskurs (Skeggs 1999:35). Vi kan också se hur ansvaret läggs på flickan helt och hållet, då någon annan (exempelvis de som hon antas ”samlaga” med) inte nämns som agent. Här blir flickan ett ansvarstagande subjekt, vilket går att knyta an till Skeggs diskussion om ansvar (över män) som en del av en respektabel femininitet (Ibid:15). Vidare ger beskrivningen ett sken av att det är

Medicinalstyrelsen som vet bäst om flickans beteende. Det ges inte mycket rum över för tolkningar, snarare dras tydliga slutsatser mellan hennes beteende (sexuellt aktiv, som inte bestyrks av flickan själv, utan är ett antagande från Medicinalstyrelsens sida) och hennes karaktär (oetisk och hämningslös), vilket kopplas direkt till hennes lämplighet som moder. På så vis skapar och bidrar denna kommunikativa händelse i form av beskrivning av flickan till en konservativ patriarkal diskurs kring moderskap. De patriarkala värderingar som lagstiftningarna stiftats i reflekteras och återskapas på detta sätt.

Liknande tendenser kring moderskap, respektabilitet och sexualitet går att utläsa i den amerikanska kontexten. Under de första 25 åren efter att Kalifornien antog sin första steriliseringslagstiftning steriliserades 9782 människor, och även här var majoriteten kvinnor. I enighet med steriliseringspolitiken i Sverige, var mycket av det som låg till grund för avgörandet av vem som skulle steriliseras rotat i konservativa normer kring kön och kvinnlig sexualitet (Stern 2005:1131). De kvinnor som blev steriliserade i Kalifornien blev ofta porträtterade som "bad girls", och de blev diagnostiserade som "passionerade", "översexuella", eller "sexuellt avvikande". På vissa anstalter blev kvinnor steriliserade för att de hade vad som ansågs vara onormalt stor klitoris eller onormalt stora blygdläppar (Black 2003:2). Här kan ses en tydlig likhet med hur många av de steriliserade kvinnorna i Sverige blev bedömda. Ett exempel på detta är fallet jag nämnde tidigare, där steriliseringen av en sjuårig flicka år 1960 blev motiverat för att flickan ansågs vara promiskuös och där man antog att hon hade ett aktivt sexliv, något som direktkopplades till hennes psykiska hälsa och hennes lämplighet som moder (Broberg & Tydén 2005:128). Fokus i båda exemplen ligger på en sexualitet som anses vara avvikande, och kvinnorna anses inte vara lämpliga mödrar på grund av att deras beteende inte stämmer överens med patriarkala normer för hur femininitet och moderskap ska se ut. Den bild av kvinnlighet som passar in i ett patriarkalt samhällssystem lärs ut via maktgivande organ (i detta fall rättsorganet) som besitter stor respekt, indoktrineras i samhället och skapar samt återskapas de normer som behövs för systemets upprätthållande. I linje med Foucaults teorier om governmentaltitet, kan detta ses som ett osynliggjort maktutövande, där subjekt själva styr sin underordning (Tollin 2011:27).

6.2 Den essentiella sanningen

För att en disciplinär mekanism ska fungera och för att ett samhällssystem ska upprätthållas via denna mekanism, krävs att de som disciplineras har respekt för de institutioner som handhar makten. Precis som Katharina Tollin talar om, kan stora delar av denna makt utövas på grund av att institutioner ger ett sken av en bakomliggande naturlighet, en essentialistisk kärna. Denna maktposition besitter ofta rättsliga institutioner. För att lagstiftningar ska fungera disciplinärt utanför sin direkta lagliga verkan, krävs respekt för auktoriteten och dess påstådda naturlighet. I läsandet av mitt material har jag hittat flertalet exempel på hur normer rörande människors samlevnad med tillhörande genusordningar som bidrar till upprätthållandet av en patriarkal maktordning tenderar att framstå som sprungna ur en essentialistisk natur, vilket bidrar till denna typ av maktrelation.

En genealogisk analys syftar till att kritisera det som anses vara en essentiell sanning. I min analys har jag kunnat utläsa tecken på att det i många fall där steriliseringarna inte kritiserades i den utsträckning som bör göras då människor blir utsatta för medicinska ingrepp mot sin vilja eller utan fullt informerat medgivande, visas upp en respekt för auktoritetens makt och förmåga att avgöra vad som är bäst för individen. De tre olika indikationerna som uppgavs som skäl för sterilisering i Sverige, tenderade alla att dölja eventuella bakomliggande statliga intressen. Den medicinska indikationen var bara applicerbar för kvinnor, och användes om en kvinna led av sjukdom, kroppsfel eller svaghet som kunde innebära en allvarlig fara för hennes liv eller hälsa vid fortskridandet av graviditet och förlossning. Denna indikationen framställdes alltså som att den månade om kvinnans hälsa. Den eugeniska indikationen innebar att sterilisering kunde ske vid misstanke om att en person genom arvsanlag kunde överföra sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan svårartad sjukdom av något slag. Denna indikation är den som är närmast ett ärligt statligt intresse, men de bakomliggande etiska överväganden som framhölls presenterades oftast som ett sätt att måna om folkhälsan. Den sociala indikationen som tillämpades då en person på grund av sitt sociala levnadssätt inte ansågs vara lämplig till att ta hand om ett barn, sade sig sätta det ofödda barnets eller övriga barn i familjens bästa i första hand. I USA,

och främst i Kalifornien, framhölls liknande orsaker till steriliseringslagstiftningarna. Här talades det om vad skulle vara bäst ur ett folkhälsoperspektiv, vad som skulle kunna råda bot på en eventuell överbefolkning och ett sätt att rensa ut de medborgare som inte ansågs önskvärda (Stern 2005: 1130). Ur ett kritiskt genealogiskt perspektiv kan dessa förklaringar ses som verktyg för att dölja det maktutövande som sker. Genealogen syftar till att studera hur maktutövande kan döljas genom att artikulationer framställs som goda och förnuftiga (Tollin 2011:28). Indikationerna för sterilisering har förklarats just som förnuftiga och med människors eller befolkningens bästa i åtagande, men vid en genealogisk kritik kan det ifrågasättas om detta verkligen var det huvudsakliga syftet, eller om de utpekade syftena enbart ställdes upp av staten för att dölja ett maktspel och en statlig vilja att ha full kontroll över en befolkning och över vilken typ av medborgare som skulle födas in i samhället. Den eugeniska indikationen stack inte under stol med sitt syfte, som var att upprätthålla en viss standard hos befolkningen. Denna indikation var dock vanligast under de närmsta åren efter instiftandet av den första steriliseringslagen, för att sedan under efterkrigstiden nästan försvinna. Den sociala indikationen blev vanligare vid denna tidpunkt, då man även började sterilisera så kallade ”utsläpade mödrar”. Den eugeniska indikationen hade alltså nästan utplånats officiellt, men med en genealogisk kritik vill jag påpeka att de indikationer som levde kvar, de sociala och medicinska, troligtvis fortfarande hade bakomliggande eugeniska mål. Staten hade fortfarande ett stort intresse i att styra vad för typ av medborgare som passade in i det samhälle som skulle byggas och bevaras, och även när rashygienen möttes av en växande kritik, kunde dess praktiker fortsätta under täckmantel av de sociala och medicinska indikationerna. Att påstå att en människa steriliserades för dennes eget bästa, eller för det ofödda barnets eller redan existerande barns skull, är ett effektivt sätt att fortsätta bedriva eugeniska praktiker trots kritik. I linje med en genealogisk kritik kan detta ses som ett exempel av osynliggjort maktutövande med hjälp av artikulationen som säger sig prioritera det som är riktigt och resonligt. Detta är också ett sätt för makthavande organ (så som rättsväsendet och sjukhuspersonal) att dölja sin maktposition och istället för att utöva direkt makt operera genom disciplinerande mekanismer. Människor får intrycket att vissa bestämmelser ser ut som de gör på grund av att det finns en essentiell sanning i det

som makthavande organ bestämmer, en sanning som månar om befolkningens bästa och som inte bör ifrågasättas av individen. Makten opererar genom disciplinerande mekanismer som indoktrineras, och genom att denna ansedda sanning anses vara essentiell och därför inte kritiseras, upprätthålls makten automatiskt. För att applicera detta till exemplet som diskuterats i denna uppsats, är det således ett rasistiskt och sexistiskt rättssystem som upprätthålls och reproduceras om detta system med tillhörande lagstiftningar inte blir kritiserade.

Maktutövande genom att ge intryck av en essentialistisk natur går också att utläsa i den amerikanska kontexten. Det har visat sig att många steriliserade kvinnor i Kalifornien hade fått intrycket att ingreppet var obligatoriskt, och ingenting som de hade möjlighet att välja bort eller kritisera. Därav var det i många fall så att medgivande till sterilisering gavs, men patienten hade av olika skäl inte fått all nödvändig information om exempelvis vad ingreppet innebar, eller att de hade en möjlighet att säga nej. Det var inte ovanligt att kvinnor blev förfrågade att skriva under ett godkännande av sterilisering precis innan eller direkt efter förlossning eller abort. Precis som i Sverige, så sattes också vid flertalet tillfällen sterilisering upp som villkor för abort (DePaul 1979:734). Här ses exempel på hur steriliseringslagstiftningarna i USA fungerade som en disciplinerande mekanism. Rättsväsendet kan, via sin maktposition och med hjälp av diverse tillvägagångssätt, utöva sina makt över människor utan att det nödvändigtvis märks. I detta exempel kan vi se hur många människor godkände sterilisering, men inte var medvetna om dess konsekvenser, blev utsatta för olika typer av press, eller inte förstod vad det var de signerade på grund av språkliga förhinder. Dock hade många av dem rent juridiskt godkänt steriliseringen, och därmed kunde i många fall inte tvångsliknande omständigheter styrkas.

6.3 Vikten av en intersektionell analys

Skälen bakom steriliseringarna som utfördes i USA var av varierande sort och drabbade människor med olika sociala tillhörigheter, men rapporter visar att lagstiftningarna slog hårdast mot kvinnor tillhörande lägre samhällsklasser och/eller etniska minoritetsgrupper. I en rapport rörande preventivmedel från 1972

framkom bland annat att bland steriliserade kvinnor var andelen svarta och latinamerikanska kvinnor två tredjedelar större än andelen vita kvinnor. En annan studie visar att 32,5 % av alla svarta kvinnor i landet blev steriliserade under 1900-talet, men enbart 11,6 % av landets vita kvinnliga medborgare blev utsatta för ingreppet (DePaul 1979:732). Det har också framkommit att människor tillhörande etniska minoritetsgrupper tenderade att bli utsatta för högra påtryckningar gällande sterilisering. Samma rapport visar att över 3400 människor tillhörande amerikanska ursprungsbefolkningar blev steriliserade över en period på fyra år, och man tror att siffran var högre än så, men att inte alla fall rapporterats (Ibid: 732).

Den utredning jag utgått från i min analys av den svenska kontexten kan inte visa på några tydliga utslag vad gäller etniska minoriteter. I vissa fall har kategorin ”tattare” använts som skäl för sterilisering, vilket man tror syftar på en person tillhörande etnisk minoritet. Merparten av människor som blev steriliserade av denna anledning blev det före 1950-talets mitt, och man tror att den totala siffran för denna kategorin är mellan 600 och 700 personer⁵. Det finns fall där personer som blivit angivna som samer och zigenare blivit steriliserade, men den utredning jag utgått från kan inte ge stöd för att denna siffran var särskilt hög (SoU 17). Människor från etniska minoriteter steriliserades visserligen också, men enligt utredningen utgör de inte en större del än andra socialt utsatta grupper under perioden för steriliseringarna.

Kvinnorna i rättsfallet *Madrigal v. Quilligan* tillhörde alla en etnisk minoritetsgrupp, de tillhörde alla en fattig arbetarklass, och hade i varierande grad svårigheter att förstå engelska. De befann sig därmed i en position av underprivilegerad köns-, klass-, och etnisk tillhörighet, och därmed befann de sig i en socialt utsatt position. Latinamerikanska aktivister menade att detta stämde överens med ett mönster där fattiga immigrerade kvinnor från Mexiko fick läkarbehandling där eugeniska intressen sattes framför patientens medicinska

⁵ I utredningens kartläggning förekommer 22 fall där den steriliserade utpekats som ”tattare”. Om denna siffra är representativ skulle det innebära att totalt cirka 600-700 personer kategoriserats som tattare, dock är de exakta siffrorna osäkra.

behov. Vittnesmål från läkare på sjukhuset talar om hur många kvinnor blivit övertalade, pressade och ibland tvingade till att samtycka till sterilisering. Samma vittnesmål berättar om hur attityder rörande vem som anses lämplig för reproduktion i fråga om bland annat klass och etnicitet florerat bland läkarna, något som i högsta grad lär ha påverkat hur långt de valt att gå för att få kvinnorna att godkänna sterilisering (Espino 2000:67). Att majoriteten av de som steriliserades i Kalifornien under 1900-talet var antingen kvinnor och/eller tillhörde etniska minoritetsgrupper samt arbetarklass visar på att de amerikanska steriliseringslagstiftningarna slog olika för olika samhällsgrupper, där människor tillhörande grupper överst i maktordningen knappt eller inte alls blev utsatta för ingreppen, medan de som faktiskt blev utsatta nästan uteslutande tillhörde en eller i många fall flera underprivilegerade grupper. Detta är en direkt konsekvens av att lagarna stiftades i ett samhällssystem som förtrycker kvinnor, etniska minoritetsgrupper samt arbetarklass⁶, och därmed är det dessa grupper som kommer att fortsätta förtryckas av gällande lagstiftning. Den fundamentala skillnaden mellan mina två exempel är alltså att enligt statistik slog steriliseringslagarna hårdare mot kvinnor från etniska minoritetsgrupper i USA än de gjorde i Sverige. Kvinnorna tillhörande dessa grupper befinner sig i en intersektion där de blir utsatta för förtryck både av sexistisk och rasistisk karaktär. För att förstå deras situation och varför lagstiftningarna slog hårdast mot just denna grupp människor, samt i förlängningen för att kunna motarbeta denna ojämna statistik, krävs en intersektionell analys som tar hänsyn till de olika typer av förtryck som här spelar in.

Fallet *Madrigal v. Quilligan* är ett exempel på nödvändigheten av en intersektionell analys av lagstiftningars verkan, i enighet med Crenshaws teorier. Kvinnorna på åtalarsidan i fallet *Madrigal v. Quilligan* befinner sig i en *sits* där de är utsatta för multipla förtryck samtidigt; det går inte att rubricera steriliseringarna som kvinnorna utsattes för mot sin vilja som grundade i antingen ett köns- eller rasrelaterat förtryck, då tillhörigheten till multipla förtryckta grupper resulterar i

⁶ Jag menar inte att utesluta möjligheten att flera samhällsgrupper har blivit och blir utsatta för förtryck i det amerikanska samhället, men det är just dessa tre grupper som blir tydliga i det givna exemplet.

ett förtryck som behöver bekämpas utifrån dess unika position. Espino menar att kvinnorna på åtalarsidan i rättsfallet befinner sig i en position där de inte fullständigt kan representeras av vare sig kvinnorörelsen eller Chicano-rörelsen, då de tillhör båda grupperna samtidigt och därför befinner sig i en annan position och under ett annat typ av förtryck som också behöver bemötas annorlunda för att bekämpas. Ungefär samtidigt som allt fler kvinnor med latinamerikansk bakgrund började steriliseras i USA, började också förtrycket som just dessa kvinnor blev utsatta för uppmärksammas. Chicano-rörelsen representerade det etniska förtryck som kvinnorna blev utsatta för, men utelämnade den sexism de blev utsatta för i egenskap av kvinnor. Kvinnorättsrörelsen kritiserade sexism och kunde representera det sexistiska förtryck som latinamerikanska kvinnor blev utsatta för, men den tog ingen hänsyn till racistiskt förtryck. Därmed fanns det ingen rörelse som fullvärdigt representerade denna gruppen av medborgare, och det var med grund i denna situation som latinamerikanska feminister startade sin egna rörelse, som skulle representera dem fullt ut (Espino 2000:73-75). Här kan ses en direkt konsekvens av hur en lagstiftning kan reflektera och återskapa samhällsliga ojämlikheter; trots att steriliseringslagstiftningarna i USA i teorin inte behandlade människor olika, vare sig det handlade om ras eller kön, blev konsekvensen att de samhällsgrupper som redan befann sig i en förtryck position, var också de grupper som drabbades hårdast i praktiken. För att kvinnorna i rättsfallet Madrigal v. Quilligan ska kunna bli behandlade rättvist, krävs en intersektionellt feministisk analys av deras sociala position.

7. Avslutande diskussion och slutsatser

Mitt syfte med denna uppsats har varit att uppmärksamma hur makthavande organ så som ett rättssystem måste ifrågasättas utifrån ett samhällskritiskt perspektiv, då det annars riskerar att reflektera och återskapa ojämlika samhälleliga maktstrukturer. Jag har genom exempel i mitt material visat tendenser där steriliseringslagstiftningar genom disciplinerande mekanismer har uppvisat och återskapat normer tillhörande ett vitt patriarkalt system, samt visat hur dessa kan upptäckas och bekämpas genom en tillämpning av kritiska intersektionella feministiska teorier rörande juridik. Ett rättssystem som är grundat och uppbyggt i ett system som främjar vissa sociala grupper men nedvärderar andra, kommer att bli färgat av detta system, och dess mekanismer och prioriteringar kommer att operera genom rådande rättssystem med konsekvensen att rådande orättvisor upprätthålls och i vissa fall växer sig starkare. Med utgångspunkt i ett rättssystem som är uppbyggt i kontexten av ett vitt patriarkalt samhälle, vill jag med denna uppsats understryka hur viktigt det är med fortsatt kritisk feministisk och antirasistisk forskning om rättsväsendet och dess makt.

Båda mina exempel rörande steriliseringspolitik i Sverige samt i USA har visat hur steriliseringslagstiftningar har fungerat som disciplinerande mekanismer. Min analys har visat att grunden för den ojämna fördelningen av vilken typ av medborgare som blev steriliserad och vem som inte blev det ligger i djupt rotade föreställningar och normer om hur en människa bör bete sig och se ut för att anses vara lämplig att föra det mänskliga släktet vidare. De normer varpå dessa föreställningar är byggda på är, enligt min analys, alla bidragande till upprätthållandet av ett vitt patriarkalt samhällssystem.

Under analysen av mitt material har jag kommit fram till att de normer som går att finna till stor del rör genusordningar och samlevnadsrelationer, som alla bidrar till kvinnors underordning och upprätthållandet av en patriarkal struktur. Analysen har också visat att intersektionell kritik och analys krävs för att inkludera så många kvinnor som möjligt, och för att bekämpa återskapandet av såväl rasistiska som sexistiska strukturer i rättssystem. Feministiska teorier och kritiker kring

lagstiftningar och rättsväsenden bidrar till en ökad debatt kring dess uppkomst och påverkan, och med ett ökande intresse för feministiska interventioner i rätten ökar också utrymmet för sådan kritik, och därmed möjligheterna för att kunna påverka rättssystem och styra dem mot en mer jämlik riktning. Detta kan förhoppningsvis leda till att ojämlikhet på det juridiska planet bekämpas, och att alla människor behandlas lika inför lagen, inte enbart i teori utan även i praktik. Således skulle feministisk kritik av rättsväsendet bidra till ökad samhällelig jämlikhet.

Precis som Carol Smart nämner i *Feminism and the Power of Law* om hur lagstiftningar som de ser ut idag sänker livskvaliteten för kvinnor och i vissa fall till och med utsätter dem för fara, snarare än skyddar dem, har steriliseringslagstiftningar världen över fungerat på samma sätt. Som jag visat i min analys har steriliseringslagstiftningarna i de två länder jag fokuserat på bidragit till ett ökat förtryck av redan förtryckta grupper, vilket är ett resultat av att dessa lagar stiftats utan feministisk och antirasistisk kritik. Lagar som stiftas utan hänsyn till socialt förtryck i olika former kommer att reflektera rådande samhällssystem och de ojämna maktstrukturer som detta system innefattar. För att få bukt med detta problem, och för att lagstiftningar ska fungera så att de minskar ojämlikheter istället för att öka dem, krävs kritik som de teorier jag utgått från i denna uppsats. Ju mer rättssystem världen över kritiseras, ju större blir möjligheterna för att sociala ojämlikheter och sociala verkligheter kommer att tas hänsyn till vid stiftandet av lagar.

8. Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 2000:20, Socialdepartementet: *Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975*.

Litteratur

Albertson Fineman, Martha: *Feminist Theory in Law: the Difference it Makes*. 1992. Publicerad i J. Maschke, Karen (red.): *Gender and American Law - the Impact of the Law on the Lives of Women*. New York & London: Garland Publishing, Inc., 213-235

Bashford, Alison & Levine, Philippa: *The Oxford Handybook of the History of Eugenics*. 2010: Oxford University Press, Inc

Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias: *Oönskade i folkhemmet - Rashygien och Sterilisering i Sverige*. Upplaga 2. 2005: Dialogos

Crenshaw, Kimberlé: *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Publicerad i J. Maschke, Karen (red.): *Gender and American Law - the Impact of the Law on the Lives of Women*. New York & London: Garland Publishing, Inc., 23-53

Ekman, Kajsa Eki: *Varat och Varan - Prostitution, Surrogatmödraskap och den Delade Människan*. Stockholm 2010: Leopard Förlag

Espino, Virginia: *"Woman Sterilized as Gives Birth": Forced Sterilisation and Chicana Resistance in the 1970s*. Publicerad i L. Ruiz, Vicki & Noriega, Chon (red.): *Las Obreras - Chicana Politics of Work and Family*. Los Angeles: UCLA Chicano Studies Research Center Publications, 65 - 81

Hull, Akasha Gloria; Bell Scott, Patricia & Smith, Barbara (red.): *All the Women are White, All the Blacks are Men, but Some of Us are Brave*. 1993: The Feminist Press at CUNY

Levit; Nancy, Verchick; Robert R.M & Winow, Martha; *Feminist Legal Theory (Second Edition): A Primer*. 2016: NYU Press

Skeggs, Beverley: *Att bli Respektabel*. 1997; Daidalos AB

Smart, Carol: *Feminism and the Power of Law*. 1989: Routledge

Tollin, Katharina: *Sida vid Sida - en Studie av Jämställdhetens Genealogi 1971 - 2006*. 2011: Bokförlaget Atlas

Elektroniska resurser

Black, Edwin: *Eugenics and the Nazis - the California Connection*. 2003: San Francisco Chronicle. Tillgänglig via <http://www.sfgate.com/opinion/article/Eugenics-and-the-Nazis-the-California-2549771.php> Senast hämtad 15/8 2016

DePaul College of Law; *Sterilisation Abuse; A Proposed Regulatory Scheme*, 1979: 28 DePaul L. Rev. 731. Tillgänglig via: <http://via.library.depaul.edu/law-review/vol28/iss3/8> Senast hämtad 15/8 2016

Stern, Alexandra Minna: *Sterilized in the Name of Public Health - Race, Immigration, and Reproductive Control in Modern California*. 2005: American Journal of Public Health. Vol 95, No 7, s. 1128-1138. Tillgänglig via: <http://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.2004.041608> Senast hämtad 17/8 2016